

lalkozó munkák írását, s nem utolsósorban, hogy a színházi kultúra hagyományai, illetve ezáltal a művelődéstörténetünk iránt érdeklődő nagyközönségnek érdekes és vonzó olvasmánnyal szolgáljunk.”

BIACSI Antal

„NEMES PUBLICUMNAK A CULTURÁBAN VALÓ
ELŐMENETELÉÉRT...”

Gerold László: *Színházi életünk I.*, Forum Könyvkiadó, 1976

A Kövek című sorozat harmadik köteteként látott napvilágot jelenlegi legszámottevőbb színikritikusunknak, Gerold Lászlónak a *Színházi életünk I.* című könyve. A római egyesre az Előszóban találunk magyarázatot: a szerző több kötetre tervezett színháztörténeti hagyományfeltáró munkájának első részét, napló-, emlékirat- és levélrészletek gyűjteményét kapja kézhez az olvasó. Művelődéstörténetünk eddig még jóformán ismeretlen területét tárja fel előttünk e könyv, hiszen a vajdasági színjátszás doyenjének, Garay Bélának a művein kívül alig jelent meg valami a múlt századi színháztörténetre vonatkozólag. Garay Béla 1953-ban megjelent könyvében (*Az ekhószerkéértől a forgószínpadig*) kizárólag csak a százéves szabadkai színjátszással foglalkozik, s ahogy Majtényi Mihály az előszóban jellemezte: „...nem tudományos munka ez, még csak nem is teljes emlékkönyv, csak felvázolása az adatoknak, helyenként meleg és színes feldolgozással.” Garay másik könyve, az 1971-ben megjelent *Színészarcképek* azoknak a színészeknek állít emléket, akik Szabadkán születtek vagy pályafutásuk kezdődött ott. S ezen túl jóformán semmi sem jelent meg színháztörténeti régmúltunkról...

Azért jelentős Gerold könyve (és a beígért folytatás), mert mozaikkockái révén — ha töredékesen, homályba veszően, csupán sejtetően is — kialakul vidékünk múlt századi színházi kultúrájának a képe. A színházigazgatók, rendezők, színészek személyes emlékeiből Gerold azokat a részeket gyűjtötte egybe, amelyek e táj színháztörténetére vonatkoznak, s e részleteknek a helyhez és időrendiséghez kötődő csoportosítása biztosítja a dokumentumjelleg érvényesülését, és mintegy folyamatban mutatja meg a színházi kultúra kialakulását, fejlődését. Tévedés ne essék: nem folyamatos színháztörténetről van szó, csupán forrásgyűjteményről, amely vonzó olvasmánnyként, a kortárs szemével nézve villantja föl múlt századi színházi életünk egy-egy pillanatát. Tehát csak megkönnyíti a kutatást, és anyagot szolgáltat egy jövőző alapos színháztörténet megírásához, ugyanakkor a hagyományok iránt érdeklődő olvasóknak nyújt (sokszor első közlésben) érdekes olvasmányt.

Jelentős munkát végez Gerold László azzal, hogy művelődéstörténetünk méltatlanul elhanyagolt területét kutatja, hiszen 1816-tól (legrégibb színház-történeti dokumentumunktól, Kilényi Dávidnak a szabadkai színházért való folyamodványától) kezdve a század végéig a vajdasági városokat, Szabadkát, Nagybecskerekét és Zombort a magyar nyelvű vidéki színhészet központjaiként tartják számon. Igazgatók, társulatok vetélkednek egy-egy színház kegyeiért, gyakran több színtársulat is járja a vidéket. És nem csupán a „zsiros Bácska” húsosfazekai, hanem — mindinkább a színházpártoló közönség miatt is. A naplók, emlékiratok, levelek igen gyakran megemlékeznek az itteni jó közönségről. Nem véletlen az sem, hogy a Bach-korszak közepén, 1854-ben éppen Szabadkán épül fel az első kőszínház, s a vajdasági közönség sorban üdvözölheti a hőskor legnagyobbjait: Déryné, Szentpétery, Jászai Marit, Egressy Gábort, Molnár Györgyöt, Balog Istvánt, Prielle Kornéliát, Blaha Lujzát, Márkus Emiliát és a többieket; több országos hírvű színhész pedig éppen itt kezdi a pályafutását. De a színjátszás nem korlátozódik csupán a Vajdaságra — az ekhós szekerek bejárák Horvátország és Szlovénia városait is, azonban a központ továbbra is a Vajdaság marad.

Gerold két részre osztotta a forrásanyagot: a tanulmányának beillő Előszó után az emlékirat- és naplórészleteket, a második részben pedig a magánlevelek idevágó részleteit mutatja be. Az első rész olvasmányosabb, igényesebb, de ugyanakkor sokszor érződik, különösen az emlékiratoknál a szépítés (érthetően, hiszen az utókornak íródtak!), míg a magánleveleknél az őszinteség növeli a dokumentum értékét. Személyes emlékekről lévén szó, természetesen nem lehet minden megállapítást, ítéletet készpénznek venni, hiszen egy kirobbanó siker vagy egy keserű bukás, egy bácskai vendéglakoma vagy akár egyetlen elmaradt gázsi is nagymértékben befolyásolhatta a színhész véleményét egy-egy város közönségéről, művelődési életéről.

Számunkra mégis jelentős — s Gerold gyűjteménye ezt tökéletesen lehetővé teszi —, hogy megállapíthatjuk, illetve következtethetünk rá: mit és hogyan játszottak az átalakított vendéglők, dísztermek vagy akár gabonaraktárak dobogóin, milyen volt a közönség érdeklődése, ízlése, milyen fokon állhatott tehát a színjátszás és általában a színházi kultúra a múlt század egy-egy időszakában. Az időrendi sorrendbe állított szemelvényekből a közönség fejlődésére, a színházi közönség kialakulásának folyamatára is következtethetünk. Példának idézem Molnár György emlékiratának 1854-ből származó részletét: „... a nők... egymást végig kritizálták, a színpaddal és előadással alig foglalkozván máskor, csak ha a színész öltözetét tekintették meg, vagy ha a komikus valami bolondot csinált, amire a tömeg nagyot kacagott. A férfiak vagy éppen nem, vagy csak rövid betekintéssel gyakorolták a színházlátogatást s aztán siettek Baacchus dőzs asztalához virtuskodni...” Huszonöt évvel később ugyanez a Molnár György ezt írja: „A szabadkai közönség ma

az ország egyik legintelligensebb és finom ízlésű, értelmes közönsége. Műérzéke is oly magasra emelkedett, mint a művelt fővárosok közönségei a külföldön...” Annak tehát, hogy Szabadkán évről évre folyamatosan tartanak színházi előadásokat, megvan a hatása — kialakul egy művelt színházi közönség. Persze, a folyamat nem töretlen: lelkiismeretes, színvonalas társulatot gyakran szedett-vedett társulat vált föl, és a következő hivatástudó igazgató ugyan megszenvedhet, mire ismét közönséget terem magának. A naplója, levelei, persze, tele vannak ilyenkor panasszal, a közönségre vonatkozó lesújtó sorokkal. A dokumentumok között viszont nagyon sok érdekes vonatkozásra is bukkanhatunk: Egressy Gábor emlékirataiban például, amelyben a többi között a szabadkai színház jó „hallásáról”, akusztikájáról lelkendezik, arról olvashatunk, hogy 1857-ben a város egy színházpártoló társaságot szándékozik létrehozni — az ember akaratlanul is a mai Színházi Közösségre gondol... Mindenesetre ez is egy bizonyítéka annak, hogy tartós igény formálódott az állandó színházi estek iránt... De sorolhatnánk a könyv példáit vég nélkül, ehelyett inkább csak annyit: Gerold gyűjteménye (amely alapos kutatómunka és hozzáértő feldolgozás eredménye) kiválóan használható, tanulságos forrásanyag, amely — az emlékiratok megszépítő, javító szándékát vagy az egyéni érzelmekből fakadó szubjektív ítéleteket ellenőrizve — méltó dokumentumait képezheti egy esetleges jugoszláviai magyar színház-történetnek. Végezetül: az Előszóra, valamint a könyv szabadkai bemutatóján elhangzottakra hivatkozva, érdeklődéssel várjuk a levéltári dokumentumokat bemutató második, illetve a sajtóban megjelent színházi vonatkozású cikkeket begyűjtő harmadik kötet mielőbbi megjelenését. Hogy késedelem nélkül elkezdődhessen az újabb kori színház-történeti anyag feldolgozása is...

KARTAG Nándor

A MODERN SZÍNHÁZ: VILÁGNÉZET

Mirjana Miočinović: *Surovo pozorište*. Prosveta, Beograd, 1976

Minden rossz forrása, a fejlődés szabadságának legfőbb akadálya: a naturalizmus. Ez a kiindulópontja, alaptétele Mirjana Miočinovićnak a kegyetlen színházról mint századunk, tehát a modern színházról született elméletek egyik legfontosabbjáról írt könyvében. Az a szerteágazó erjedési folyamat, amely a huszadik század művészetét, kivált pedig a század első néhány évtizedét jellemzi, valóban a naturalizmus — illetve talán valóságghűség, valóságutánczás — reakciójára vezethető vissza. Így volt ez a színjátszásban is, ahol a megújulás hírnökei, legjelentősebb kí-